نقش بانک ها و موسسات مالی و اعتباری در ایجاد سپرده‌گذاری سود ده در نظام بانکی کشور

(تاریخ دریافت۱۳۹۷/۱۱/۲۲ ، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۲/۲۰)

یونس احمدی

مدیریت شعب موسسه اعتباری کوثر استان کرمانشاه

چکیده

یکی از مباحث مهم در بانک ها منابع آن هاست و چگونگی تجهیز و جذب سپرده ها می باشد. و مسأله دیگر توزیع سپرده ها و تخصیص آن منابع خواهد بود. در بانک ها چند نوع سپرده وجود دارد : یکی سپرده های قرض الحسنه و سپرده های پس انداز و سپرده های جاری ، که به این سپرده ها هیچ سودی تعلق نمی گیرد و تحت عنوان قرض نزد بانک ها قرار داده می شوند. مبنای فقهی پذیرش سپرده ها عنوان وکالت و قرض می باشد و بانک به وکالت از سپرده گذاران سپرده های آن ها را به کار می گیرد و سود حاصل را میان سپرده گذاران به حساب های سرمایه گذاری واریز می نماید. البته دستورالعمل های اجرایی بانک ها و عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مؤید وجود ابهامات و کاستی هایی در قانون عملکرد نظام بانکی می باشد. زیرا در مواردی سود سپرده ها که از پیش تعیین شده به چشم می خورد که ناشی از عدم ارائه مبنای دقیق جهت محاسبه ی سود سپرده ها به صورت از پیش تعیین شده وجود دارد و به چشم می خورد که ناشی از ثابت و قطعی بودن آن هاست. نرخ سودهای سپرده گذاری در واقع اجرای بانکداری بدون ربا را با تردید مواجه ساخته است که به نظر می رسد شفاف سازی قوانین و مقررات نظام بانکی لازم باشد .

واژگان کلیدی: نظام بانکی، موسسات بانکی، بانک مرکزی، سپرده گذاری، سود بانکی

بخش اول: کلیات

معمولا بانک ها از روش های متداول و جذاب در تبلیغات خود برای سپرده گذاری مدت دار استفاده می کنند . در واقع درصد بسیار ناچیزی از درآمد و سود سالانه را جهت جذب سرمایه گذاری اختصاص می دهند که نتیجه آن جذب سپرده بیشتر و نهایت سود بیشتر خواهد بود . و رویه بانک ها در ایجاد سرمایه گذاری بین سپرده گذاران به صورت اهدای جوایز نقدی و غیر نقدی و سفرهای خارجی و اعطای تسهیلات ارزان قیمت و یا تخفیف نسبت به سود تسهیلات داده شده و همچنین تقلیل سود دارندگان وام ها در صورتی که قبل از سر رسید مبلغ مانده بدهی را تأدیه نمایند و با امتیازاتی این چنین سعی می کنند سرمایه افراد بیشتری را جهت سپرده گذاری جذب کنند که نسبتا موفق هم هستند.

بند اول: سپرده گذاری قرض الحسنه

به موجب ماده ۶۴۸ قانون مدنی ، قرض الحسنه عقدی است که به موجب آن ، احدی از طرفین مقدار معینی از مال خود را به طرف دیگر تملیک می کند که طرف مزبور مثل آن را از حیث مقدار و جنس و وصف رد نماید و در صورت تعذر رد مثل ، قیمت یوم الادا را بدهد. (قانون مدنی ، ماده ۶۴۸). بنابراین پولی که توسط مشتری جهت واریز به حساب های قرض الحسنه به بانک تحویل می شود ، به مالکیت بانک در می آید و بانک مکلف است که به محض مطالبه و درخواست مشتری وجه مورد قرض را به وی پرداخت کند و آن چه که در این جا توسط بانک به مشتری پرداخت می شود از اموال خود بانک است چون با استقرار مالکیت بانک ، مشتری مالکیتی بر وجه سپرده شده ندارد و موجودی حساب قرض الحسنه یا جاری در واقع فقط بیان گر میزان مبلغی است که توسط مشتری به بانک قرض داده شده و بانک مکلف به استرداد آن است. (علیرضا مسعودی ، حقوق بانکی ، ص ۱۱۸).

سپرده های قرض الحسنه جزء منابع ارزان قیمت بانک ها هستند ، به این معنی که بانک در قبال آن ها مکلف به پرداخت مبالغی یا متعهد به انجام کاری نیست و هر قدر که میزان این منابع افزایش یابد ، برای بانک مطلوبتر و بهتر است . به همین خاطر سوق دادن سپرده های

مردم به این سمت ، اهرم های تشویقی پیش بینی شده است . لذا ماده ۶ قانون ، در این زمینه می گوید : بانک ها می توانند به منظور تجهیز سپرده های قرض الحسنه ، هر یک و یا تمام امتیازات ذیل را به سپرده گذاران اعطا نمایند :

۱- اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی

۲- تخفیف یا معافیت از پرداخت کارمزد خدمات بانکی

۳- دادن حق تقدم برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی.

نوع و میزان و حداقل و حداکثر امتیازات مذکور به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید. بنابراین شرایط اعطایی این امتیازات بدین ترتیب است :

- تعهد و یا قراردادی در بین نباشد و به اختیار بانک چنین امتیازاتی اعطا شود.

- نوع و میزان و حداقل و حداکثر امتیازات یاد شده و همچنین ضوابطی که برای تبلیغات در این موارد باید رعایت شود توسط بانک مرکزی تعیین می شود . لذا اختیار بانک نیز در این موارد محدود شده و بانک در چارچوبی که بانک مرکزی تعیین می کند حق اقدام دارد.

حساب قرض الحسنه پس انداز : حسابی است که به موجب آن شخصی وجوه را به حساب خود نزد بانک واریز کرده و تحت عنوان عقد قرض تحویل می دهد و در قبال آن دفترچه ای به مشتری تسلیم می شود که بیانگر میزان موجودی وی در حساب است . فعل و انفعالات حساب (اعم از واریز یا برداشت وج) در آن دفترچه ثبت و ضبط می شود. ویژگی مهم این حسا ب ها، عبارتند از :

۱- موجودی این حساب ها که کم و بیش ثابت بوده و می توان آن ها را جزء منابعی دانست که ماندگاری آن ها در یک بانک بیشتر است .

۲- این که بانک ها برای تشویق سپرده گذاران برای افتتاح این حساب ها و همچنین نگهداری وجوه خود در این حساب ها ، مبادرت به اعطای جوایزی به دارندگان این حساب ها

بر اساس قرعه کشی می کند. البته همان گونه که اشاره شد ضوابط مربوط به تبلیغات و نوع و میزان جوایز توسط بانک مرکزی تعیین می شود (البته این شیوه نیز قابل انتقاد است ، زیرا که افراد جامعه را به امید واهی برای کسب میلیون ها ریال جوایز در قبال موجودی کم امیدوار می سازد و تردیدی نیست که کسب چنین جایزه ای بدون کار و زحمت می تواند آثار نامطلوبی داشته باشد همانند بلیط های بخت ازمایی که در سابق وجود داشت). (علیرضا مسعودی ، حقوق بانکی ، ص ۱۲۰).

بند دوم: گشایش حساب جاری برای اشخاص حقیقی

درخواست کنندگان گشایش حساب جاری در بانک باید بر طبق ضوابط قانونی ، هجده سال تمام داشته و بالغ و عاقل باشند . همچنین داشتن سواد و داشتن معرف و اخذ استعلام از بانک مرکزی از دیگر شرایط است. ارائه کارت ملی الزامی است و متعاملین باید برای معامله اهلیت داشته باشند. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۱۳ ؛ (به نقل از : قانون مدنی ، ماده ۲۱۰)) اهلیت عبارتست از توانایی اشخاص برای دارا شدن حق و اعمال و اجرای آن و اهلیت دو نوع است. اهلیت تمتع و اهلیت استیفا . اهلیت تمتع برای دارا بودن حقوق که با متولد شدن انسان شروع و با مرگ او تمام می شود . اهلیت استیفا همان اهلیت قانونی است که پس از حصول رشد و رفع حجر حاصل می شود. برای این که متعاملین اهل محسوب شوند باید بالغ و عاقل و رشید باشند . شاید بتوان از ماده واحده مصوبه ۱۳ شهریور ماه ۱۳۱۳ استفاده کرد که بیان می دارد « از تاریخ اجرای این قانون در مورد کلیه معاملات و عقود و ایقاعات به استثناء نکاح و طلاق محاکم عدلیه و ادارات دولتی و دفاتر اسناد رسمی باید کسانی را که به سن ۱۸ سال تمام شمسی نرسیده اند ، اعم از ذکور و اناث غیر رشیده بشناسند . » (همان منبع ، ص ۱۱۳ ؛ (به نقل از : قانون مدنی ، ماده ۲۱۰)). اداره نظارت بر امور بانک های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز طبق بخشنامه شماره ۵۲۳۴ مورخ ۱۳۶۱/۱۰/۲ شرط افتتاح حساب جاری برای اشخاص حقیقی را ۱۸ سال تمام و دارا بودن سواد خواندن و نوشتن و معرف اعلام کرده است. متصدی گشایش حساب پس از اطمینان از رشد متقاضی ، دو نسخه کارت گشایش حساب جاری برای تکمیل به او می دهد .

در این کارت مشتری درخواست گشایش حساب جاری می کند ، مشخصات خود را طبق متن شناسنامه قید کرده و یک برگ فتوکپی از صفحه اول شناسنامه اش را برای نگهداری در سوابق بانک ارائه می دهد .

اقامتگاه متقاضی: نشانی منزل یا محل کار خود را با رعایت ماده ۱۰۰۲ قانون مدنی « اقامتگاه هر شخصی عبارت از محلی است که شخص در آن جا سکونت داشته و مرکز مهم امور نیز در آن جا باشد . اگر محل سکونت شخصی غیر از مرکز مهم امور او باشد مرکز امور او اقامتگاه محسوب می شود . » (قانون مدنی ، ماده ۱۰۰۲) را در روی کارت ثبت و نام یک نفر را به عنوان معرف در محلی که تعیین شده در کارت قید می نماید . متقاضی و معرف کارت را امضا می کنند و برگ شرایط عمومی حساب جاری بانک را با دقت خوانده و امضا می کنند و متصدی گشایش حساب ، مشخصات کارت را با مدارک معتبر (کارت ملی) تطبیق داده و بعد از احراز صحت آن کارت را امضا می کند. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۱۴).

معرف: معرف باید کسی باشد که مورد اعتماد بانک بوده و یا از مشتریانی باشد که برای مدتی نزد بانک حساب جاری داشته و بانک از معاملاتی که با او کرده است او را صالح و مورد اعتماد تشخیص داده باشد تا بعدا اشکالی برای بانک ایجاد نکند . زیرا در بعضی از موارد اتفاق می افتد که افراد ناباب با استفاده از دسته چک زیان هایی متوجه بانک دیگران کرده اند هرچند معرف ، مسئولیت مالی ندارد ولی اخلاقا مسئول است. سوابق بانکی مشتری : متصدی گشایش حساب جاری باید مطمئن شود که درخواست کننده ی حساب جاری بر طبق ماده ۲۱ قانون صدور چک ، محروم از گشایش حساب جاری نیست که بانک افتتاح کننده حساب مکلف است از بانک مرکزی استعلام کند که متقاضی سابقه صدور چک بی محل نداشته باشد. (همان منبع ، ص ۱۱۴).

الف) برای ایرانیان مقیم کشورهای بیگانه

درخواست افتتاح حساب جاری از سوی ایرانیان که در کشورهای بیگانه اقامت دارند از بانک های داخلی کشور بلامانع است . در این قبیل موارد لازم است درستی امضاء صاحب

حساب روی برگ درخواست و کارت نمونه امضاء طرف سفارت یا کنسولگری دولت ایران مقیم هر شهری که درخواست کننده در آنجا اقامت دارد تصدیق و گواهی شود. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۱۸).

ب) برای اتباع کشورهای بیگانه

فقط افرادی از اتباع کشورهای بیگانه در ایران می توانند درخواست گشایش حساب جاری کنند که دارای پروانه اقامت معتبر باشند. در این صورت لازم است صحت نام و نام خانوادگی و مشخصات کامل این قبیل اشخاص با مشخصات گذرنامه آنان که به جای شناسنامه مأخذ شناسایی است ، تطبیق داده شود و از گذرنامه و پروانه اقامت آنان فتوکپی اخذ شود و شماره و مشخصات پروانه اقامت ، به ویژه تاریخ پایان اقامت به بانک اعلام و در صورت تجدید دوباره در کارت مربوط قید شود. گروهی از اتباع کشورهای بیگانه هستند که معمولا با موافقت سازمان های دولتی در امور تجارتی و نظامی و صنایع به معرفی سفارتخانه ها و یا به صورت نماینده شرکت های معتبر برای مدتی در کشور ما اقامت دارند. این اشخاص می توانند برای هر مدتی که مجاز به توقف در کشور هستند حساب های جاری در نزد بانک ها داشته باشند. (همان منبع ، ص ۱۱۸).

ج) برای معلولان ، روشندلان و بی سوادان

با توجه به دستور اداره نظارت بر بانک های بانک مرکزی مبنی بر این که افتتاح کننده حساب جاری باید توانایی خواندن و نوشتن را داشته باشد و همچنین با توجه به صراحت مواد ۳۱۱ و ۳۱۲ قانون تجارت « چک باید در موقع صدور به امضا صادر کننده برسد » (قانون تجارت ، ماده ۳۱۱ و ۳۱۲) چنین مستفاد می شود که متقاضی افتتاح حساب جاری در بانک ، علاوه بر داشتن شرایط عمومی افتتاح حساب مزبور ، می بایست توانایی خواندن و نوشتن و ارائه امضاء خود را به بانک داشته باشد . در مواردی که بانک ها مبادرت به افتتاح حساب برای اشخاص فوق می کنند علاوه بر این که تعهد نامه ای از این دسته از مشتریان اخذ می شود ، باید شخص مورد اعتماد (امین) را به بانک معرفی و نامبرده همراه مهر متقاضی کارت حساب

جاری را امضا کند . همین طور صحت تعهدات متقاضی باید در دفترخانه اسناد رسمی گواهی شود. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۱۹).

بخش دوم : گشایش حساب جاری برای دستگاه های دولتی

بر اساس دستور وزارت امور اقتصادی و دارایی مقررات ماده ۷۶ قانون محاسبات عمومی کشور ، افتتاح حساب های دولتی برای دستگاه های دولتی شامل وزارتخانه ها ، مؤسسات دولتی و وابسته به دولت شرکت های دولتی و همچنین مؤسساتی که بیش از نصف سرمایه آن ها متعلق به وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت می باشند. می بایست با نهایت دقت و طبق مقررات خاص و با رعایت دستورات مربوطه انجام شود. (همان منبع ، ۱۳۸).

الف) شرکت ها دولتی

مطابق ماده ۴ قانون محاسبات عمومی کشور ، شرکت دولتی واحد سازمانی مشخص است که با اجازه قانونی به صورت شرکت ایجاد یا به حکم قانون و یا دادگاه صالحه ملی مصادره شده و به عنوان شرکت دولتی شناخته شده باشد و بیش از ۵۰ درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه گذاری شرکت های دولتی ایجاد شود مادامی که بیش از ۵۰ درصد سهام آن متعلق به شرکت های دولتی است شرکت دولی تلقی می شود. برای افتتاح حساب شرکت های دولتی علاوه بر اخذ مجوز از وزارت امور اقتصادی و دارایی رعایت تمامی الزامات قانونی برای افتتاح حساب برای شرکت ها ، اخذ مدارک زیر ضروری خواهد بود :

۱- یک نسخه از اساسنامه شرکت

۲- تصویر آخرین آگهی مصوبات مجتمع عمومی و هیأت مدیره و دارندگان امضاهای مجاز در روزنامه رسمی کشور

۳- در مورد آن دسته از شرکت های دولتی که ملزم به درج آگهی مصوبات مجمع عمومی و هیأت مدیره در روزنامه رسمی نیستند رعایت مفاد این بند الزامی نبوده و در این خصوص

می بایست تصویر تأیید شده مدارک مربوطه اخذ شود. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ۱۳۹).

ب) مؤسسات دولتی و وزارتخانه ها

هیچ گونه حسابی برای وزارتخانه ها و مرسسات دولتی بدون معرفی وزارت امور اقتصاد و دارایی (خزانه داری کل یا نمایندگی خزانه در استان ها و تاییدیه بانک مرکزی افتتاح نخواهد شد . بدین معنا که وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی پس از اخذ کارت افتتاح حساب و تکمیل کارت های مزبور ، آن ها را طی تقاضای کتبی به وزارت امور اقتصاد و دارایی تسلیم می کنند . خزانه پس از تأیید یک برگ از کارت های افتتاح حساب را به عنوان سابقه نزد خود نگاه داشته و دو برگ باقی مانده را به بانک مرکزی ارسال خواهد کرد و بانک مرکزی افتتاح حساب را از طریق اداره مرکزی برای شعبه بانک افتتاح کننده ارسال می کند.(همان ص ۱۴۰).

ج) شهرداری ها

از آن جایی که شهرداری ها به محض ایجاد و صدور تصویب نامه هیأت دولت دارای شخصیت حقوقی می شوند و می توانند مستقیم و با اجازه وزارت کشور نسبت به افتتاح حساب اقدام کنند . حق استفاده از حساب های شهرداری ها مطابق ماده ۷۹ اصلاحی قانون شهرداری ها مصوب سال ۱۳۳۴ با دو امضاء شهردار به معرفی

وزارت کشور و رئیس حسابداری شهرداری است. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۴۲).

د) سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور

افتتاح حساب جاری به نام سازمان مدیریت و برنامه ریزی به تقاضای قسمت خزانه و یا ذی حساب مقیم در سازمان مذکور یا در بنگاه های وابسته انجام می شود و دارندگان امضاء مجاز برای استفاده از این گونه حساب ها نیز به همین طریق به بانک معرفی می شوند. ضمنا باید برای کلیه اشخاص حقوقی ، پرونده جداگانه ای تشکیل شده و کلیه مدارک مربوط در

پرونده بایگانی و در محل مطمئن حفظ و سوابق مکاتبات بعدی نیز به ترتیب تاریخ در آن نگهداری شود. (همان منبع ، ص ۱۴۳).

بخش سوم : سپرده پس انداز و انواع آن (سود ده و غیر سود ده)

صندوق پس انداز ملی به موجب قانون مصوب ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۱۸ ایجاد و اداره آن به عهده بانک ملی ایران محول شد . از آن تاریخ آیین نامه هایی بر اساس قانون مزبور تهیه و طبق آن عمل شده و آیین نامه کنونی نیز از تاریخ اول آبان ماه تا هفتم بهمن ماه ۱۳۴۳ در جلسات شورای عالی بانک ملی ایران مطرح و تصویب و اجرا گردید . تا پیش از تصویب قانون پولی و بانکی کشور ، نظر به این که صندوق پس انداز مختص بانک ملی بود بانک های دیگر نمی توانستند تحت عنوان پس انداز حسابی داشته باشند و حساب هایی به عنوان سود بخش سیار تأمین آینده و غیره در نظر می گرفتند که در حقیقت شامل همان مزایای حساب پس انداز بود . تا این که قانون مذکور این ممنوعیت را حذف و کلیه بانک ها حق گشایش و نگهداری حساب پس انداز را داشتند که به آن بهره نسبت به مدت (بعد از ۱۰ روز) تعلق می گرفت.

نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران که سپرده ها را به سپرده قرض الحسنه و سپرده سرمایه گذاری مدت دار تقسیم کرد معتقد است سپرده قرض الحسنه آن چنان سپرده ای است که صاحب آن به قصد انتفاع به بانک نمی سپارد بلکه صاحبان آن ها به عنوان کار خدا پسندانه به منظور برخورداری از اجر معنوی و استفاده از انواع خدمات بانکی و تسریع در نقل و انتقال وجوه ، پول های خود را به بانک می سپارند. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۶۳).

پس انداز عبارتست از سهمی از درآمد یک کشور که به مصارف جاری و زودگذر تخصیص داده نشود و مصرف اندوخته و یا سرمایه گذاری (پس انداز) به امید تحصیل درآمد که مؤثر در افزایش سرمایه ملی است شود. در ماده ۴ قانون ، بانک ها را مکلف به بازپرداخت اصل سپرده های قرض الحسنه نموده است و در ماده ۶ همان قانون آمده است ، « بانک ها می

توانند به منظور جذب و تجهیز سپرده ها ، با اتخاذ روش های تشویقی امتیازهای زیر را به سپرده گذاران اعطا کنند :

الف) اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی برای سپرده های قرض الحسنه

ب) تخفیف یا معافیت سپرده گذاران از پرداخت کارمزد و یا حق الوکاله

ج) دادن حق تقدم به سپرده گذاران برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی در موارد مذکور در قانون » (همان منبع ، ص ۱۶۴).

ب) انواع قرض الحسنه پس انداز

الف) گشایش حساب پس انداز عادی

ب) حساب پس انداز قرض الحسنه ویژه جوانان

ج) حساب پس انداز قرض الحسنه کشاورزی

د) حساب پس انداز مسکن

هـ) حساب پس انداز در گردش (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۶۹). حساب های مذکور حساب هایی هستند که غیر سود ده می باشند. اما حساب های پس انداز دیگری نیز وجود دارند که سود ده هستند و بازکننده آن ها با توجه به سود آن چنین حسابی را باز می کنند که به شرح ذیل می باشند . مثل حساب پس انداز بلند مدت و یا حساب پس انداز کوتاه مدت که هر یک با توجه به مدت سپرده گذاری میزان سود مشخص به آن تعلق می گیرد.

بند اول : سپرده پس انداز برای اشخاص حقیقی

هر شخص عاقل و بالغی که سن او به ۱۸ سال تمام رسیده باشد می تواند با تکمیل کارت افتتاح حساب پس انداز قرض الحسنه و قبول شرایط عمومی حساب برای خود یک حساب پس انداز باز کند . (همان منبع ، ص ۱۷۰). بر طبق ماده ۲۰۷ قانون مدنی ، اشخاص

زیر محجور و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند: ۱- صغار ۲- اشخاص غیر رشید ۳- مجانین . (قانون مدنی ، ماده ۲۰۷).این افراد از نظر سنی به دو گروه تقسیم می شوند : گروه اول کسانی هستند که سن آن ها کمتر از ۱۸ سال تمام است (صغار) و گروه دوم افرادی هستند که بیش از ۱۸ سال سن دارند لیکن غیر رشید و مجنون هستند.اول افرادی که سن آن ها کمتر از ۱۸ سال تمام است برای صغیر یعنی کسی که به سن ۱۸ سال تمام نرسیده (ولی قهری) پدر یا جد پدری او اموال مالی او را بر عهده می گیرند و در صورت فوت پدر و جد پدری این وظیفه بر عهده وصی یا قیم قانونی آن ها است. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۷۰).

الف) افتتاح حساب پس انداز توسط پدر یا جد پدری (ولی قهری)

نظر به این که طبق ماده ۱۱۸۱ قانون مدنی ، هر یک از پدر و جد پدری نسبت به اولاد خود ولایت دارند . (قانون مدنی ، ماده ۱۱۸۱) لذا جد پدری می تواند با در قید حیات بودن پدر ، برای اطفال صغیر فرزند خود حساب قرض الحسنه پس انداز افتتاح کند و شخصا حق برداشت از حساب مذکور را دارد. در این صورت برداشت از این حساب منحصرا در اختیار جد پدری است . در غیر این صورت با توجه به سمت ولایت که قانونگذار در ماده ۱۱۸۱ قانون مدنی ، پدر و جد پدری را در عرض یکدیگر قرار داده است هر یک از ایشان تا رسیدن صغیر به سن کبر حق برداشت از حساب مزبور را خواهند داشت.

ب) افتتاح حساب پس انداز توسط مادران

به موجب ماده واحد مصوب ۲۱ فروردین ماه ۱۳۵۷ و بر اساس اظهار نظر شورای عالی قضایی (موضوع نامه شماره ۶۴۴۷ مورخ ۱۳۷۱/۱۲/۵ اداره نظارت بر امور بانک ها) مادران اطفالی که دارای ولی قهری (پدر و جد پدری) هستند می توانند برای فرزندان صغیر خود فقط حساب قرض الحسنه پس انداز افتتاح کنند و حق برداشت از حساب مزبور تا رسیدن طفل به ۱۸ سال منحصرا با افتتاح کننده حساب خواهد بود. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۷۱).

ج) افتتاح حساب پس انداز برای صغیر ممیز

با توجه به ماده واحده قانون « مصوب ۱۳۵۷/۱/۲۸ مندرج در روزنامه رسمی شماره ۹۷۳۴ مورخ ۱۳۵۷/۲/۱۶ » اطفالی که به سن ۱۲ سال تمام رسیده باشند می توانند شخصا به نام خود حساب پس انداز افتتاح کنند حق برداشت از این حساب ها منحصرا با صاحب حساب است . دارندگان این قبیل حساب ها پس از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام می توانند از موجودی حساب خود برداشت کنند .

د) افتتاح پس انداز توسط اشخاص غیر برای اطفال

افتتاح حساب و برداشت از آن برای اطفال فقط از حقوق اولیا و یا وصی و یا قیم آن هاست و اشخاص دیگر چنین حقی ندارند . از آن جا که چنین اتفاق می افتد که اشخاص دیگر نیز نسبت به افتتاح حساب برای اطفال که نسبت به آن ها حق ولایت و یا وصایت و یا قیومیت ندارد ابراز تمایل می کنند ، لذا بخش حقوقی کمیسیون هماهنگی بانک ها با تدوین ضوابط خاصی ، افتتاح حساب پس انداز به نام اطفال را توسط اشخاص (غیر از ولی ، وصی ، و قیم) از طریق اعطای وکالت به بانک مشروط بر آن که بانک می تواند وکالتا حساب افتتاح شده را در زمانی که صاحب حساب به سن قانونی رسیده است به نام آن ها تغییر دهد مجاز شمرده است. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۷۲).

بند دوم: سپرده پس انداز برای اشخاص حقوقی

دستگاه دولتی ذی ربط موظف است کلیه اطلاعات پرسنلی مربوط به کارکنان خود را برای افتتاح حساب به نحوی که بانک عامل تعیین می کند به طور کتبی اعلام نماید . و لازم است کلیه اطلاعات مورد بحث بر روی دیسکت کامپیوتری ضبط و به همراه فهرست مشخصات یاد شده در اختیار بانک عامل قرار گیرد . مسئولیت صحت اسامی و مشخصات کارکنان متقاضی به عهده دستگاه دولتی ذی ربط است و بانک عامل پس از دریافت اطلاعات مشروحه فوق نسبت به افتتاح حساب ، یعنی شماره حساب برای کارکنان معرفی شده اقدام می

کند . و هر یک از مستخدمین دولتی صاحب دو حساب جداگانه می شوند که از طریق سهم دولت و سهم مستخدم از هم تفکیک می شوند .

الف : حساب پس انداز سهم مستخدم آقای / خانم .....

ب : حساب پس انداز سهم دولت آقای / خانم .....

بدیهی است نیازی به صدور دفترچه حساب پس انداز به نام هر مستخدم دولتی ، کارت نمونه امضاء و موارد مشابه دیگر وجود ندارد . ضمنا برداشت از حساب ها توسط صاحبان سپرده های موصوف امکان پذیر نیست . یعنی حساب ها و پرداخت کل مبلغ تنها از طریق اعلام کتبی دستگاه های دولتی ذی ربط و در چارچوب آیین

نامه اجرایی دستگاه دولتی خواهد بود .

قانون تشکیل حساب پس انداز کارکنان دولت در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۱۳۷۶/۱۱/۲۶ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۷۶/۱۲/۶ به تایید شورای نگهبان رسیده است . این قانون که مشتمل بر ۱۲ماده می باشد از اول سال ۱۳۷۷ لازم الاجرا شده است.

مطابق ماده ۱ به دولت اجازه داده می شود به منظور تشویق پس انداز و حمایت از کارکنان دولت از طریق تأمین اندوخته بنا به درخواست هر یک از مستخدمین شاغل (اعم از رسمی ، ثابت ، و پیمانی) وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی و شرکت های دولتی

الف) حساب سپرده ثابت خاصی تحت عنوان حساب پس انداز سهم مستخدم نزد یکی از بانک ها به نام او افتتاح و همه ماهه برابر (۳۵ درصد) حداقل حقوق مبنای جدول موضوع ماده یک قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت را به عنوان پس انداز سهم مستخدم از دریافتی او کسر و به حساب مزبور واریز کند.

ب) هر ماه برابر ۱۰۰ درصد سهم پس انداز هر مستخدم موضوع بند (الف) فوق از محل اعتبارات پرسنلی دستگاه مربوط ، حسب مورد به عنوان پس انداز سهم دولت یا شرکت دولتی به حساب سپرده ثابت جداگانه ای که به نام مستخدم افتتاح خواهد شد واریز کند.

ج) کلیه دستگاه های موضوع این ماده موظفند سهم خود را در بودجه سالانه دستگاه منظور کنند. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۸۰).

ماده ۲ – نرخ سود علی الحساب متعلق به حساب پس انداز سهم مستخدم و سهم دولت با شرکت دولتی متناسب با مدت سرمایه گذاری با رعایت مقررات قانونی عملیات بانکی بدون ربا توسط شورای پول و اعتبار تعیین خواهد شد. سود علی الحساب متعلق به هر یک از حساب های موضوع بندهای (الف) و (ب) ماده یک بایستی به همان حساب واریز شود.

ماده ۳ – موجودی حساب های موضوع بندهای (الف) و (ب) ماده یک در زمان اشتغال مستخدم مربوط غیر قابل برداشت است.

ماده ۴ – کلیه موجودی حساب های موضوع بندهای (الف) و (ب) ماده ۱ ، اعم از اصل و سود حاصل از آن ها درمورد مستخدمین رسمی و ثابت به هنگام بازنشستگی ، باز خریدی ، و از کارافتادگی یا خروج از خدمت به دلایل دیگر و در مورد مستخدمین پیمانی به هنگام لغو یا خاتمه قرارداد به طور یک جا در وجه آنان پرداخت می شود .

ماده ۵ _ در صورت فوت مستخدم ، موجودی حساب پس انداز سهم او اعم از اصل وجوه و سود حاصل از آن ها بین وراث شرعی او و موجودی حساب پس انداز سهم دولت یا شرکت دولتی اعم از اصل و سود حاصل از آن ها بین وراث قانونی مستخدم متوفی ، موضوع ماده (۸۶) قانون استخدام کشوری ، تقسیم و پرداخت خواهد شد .

ماده ۶ _ بانک ها و یا بانک های عامل برای رفع حوائج ضروری و همچنین احداث و یا خرید مسکن طبق ضوابطی که ضمن آیین نامه به تصویب هیأت وزیران می رسد به مستخدمین

مشمول این قانون ، تسهیلات بانکی اعطا خواهند کرد . (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۱۸۱).

ماده ۷ _ آن تعداد از وزارتخانه ها ، مؤسسات دولتی و شرکت های دولتی که دارای صندوق پس انداز و یا اندوخته و یا عناوین مشابه آن هستند در صورتی می توانند از مقررات و تسهیلات مقرر در این قانون برخوردار شوند که نسبت به انحلال صندوق مربوطه اقدام و سهم مستخدم و دولت و یا شرکت دولتی را به ترتیب و تفکیک در حساب های پس انداز سهم مستخدم و سهم دولت و یا شرکت دولتی موضوع بندهای (الف) و (ب) ماده ۱ ، واریز کنند.

ماده ۸ _ وجوه پرداختی توسط شرکت های دولتی بابت سهم شرکت موضوع بند (ب) ماده ۱، به عنوان هزینه قابل قبول از نظر مالیاتی محسوب می شود .

ماده ۹ _ شهدا و جانبازان از کار افتاده مادامی که طبق مقررات مربوطه ورثه وظیفه بگیر داشته باشند مشمول مقررات این قانون می باشند .

ماده ۱۰ _ آیین نامه اجرایی این قانون متضمن تعیین بانک عامل و یا بانک های عامل نحوه افتتاح حساب و واریز وجوه پرداخت تسهیلات اعتباری و سایر موارد مربوطه به پیشنهاد مشترک وزارت امور اقتصاد و دارایی ، بانک مرکزی ، جمهوری اسلامی ایران و سازمان امور اداری و استخدامی کشور به تصویب هیأت وزیران می رسد.

ماده ۱۱ _ شرکت ها و مؤسسات دولتی که شمول قانون بر آن ها مستلزم ذکر نام است نیز مشمول این قانون می باشند.

ماده ۱۲ _ این قانون مشتمل بر ۱۲ ماده از سال ۱۳۷۷ لازم الاجرا می باشد.

بخش چهارم : بانکداری جدید و ارتباط آن با سپرده گذاری اسلامی

بانکداری الکترونیک نوع خاصی از بانکداری نیست ، بلکه استفاده از فناوری اطلاعات و وسایل الکترونیکی در بانکداری است که به خدمات بانکی تنوع و سرعت زیادی می بخشد. فرآیند توسعه وسایل الکترونیکی برای ابزارهای پرداخت بانکها ، آن ها را به سوی مدرن و

الکترونیکی شدن سوق می دهد. (علیرضا مسعودی ، حقوق بانکی ، ص ۲۴۱).در واقع بانکداری جدید در چهارچوب قوانین مدرن و از پیش تعیین شده عملیات خود را ادامه می دهد و تحولی در قوانین و عقود پیشین بانک ها به وجود نیامده است . بلکه تعدادی از عقود اسلامی به عقود قبلی اضافه شده برای تنوع بیشتر و استفاده از ابزارهای مالی اسلامی و ایجاد شوق و انگیزه برای سپرده گذاری. بانکداری جدید ارتباط تنگاتنگ و بلکه عاملی در خدمت سپرده گذاری اسلامی می باشد که با توجه به پیشرفت الکترونیکی با رویکرد جدید خدمات بانکداری و سپرده گذاری اسلامی را مدیریت می کند . در بانکداری جدید با استفاده از تنوع عقود اسلامی انواع سپرده گذاری تعریف شده و سپرده گذاران در انتخاب نوع سپرده گذاری اسلامی آزادی بیشتری دارند و دسترسی سریعتر به مبلغ سرمایه و سپرده باعث شده که سرمایه گذاران حداکثر استفاده از وجوه خود را داشته باشند و از طرف دیگر چون غالبا سرمایه گذاران مسلمان هستند در کشورهای اسلامی و سپرده در چهارچوب عقد اسلامی باشد علاقه به این نوع سپرده گذاری بیشتر است و بانکداری جدید با سرعت بیشتر و به روز بودن باعث شده سپرده گذاری بیشتر صورت گیرد.

بند اول : سپرده در نظام کنونی بانکداری

به موجب قانون عملیات بانکی بدون ربا ، نحوه تجهیز منابع و سپرده گذاری به دو روش به شرح زیر پیش بینی شده است و بانک ها باید به آن عمل کنند :

الف) سپرده های قرض الحسنه (جاری – پس انداز)

ب) سپرده های سرمایه گذاری مدت دار (کوتاه مدت و بلند مدت)

در سپرده های قرض الحسنه ، مبنا بر قرض استوار است . بنابراین بین بانک و سپرده گذار رابطه دائن و مدیون شکل می گیرد و هر گونه شرط اضافه بر اصل و سپس تحقق آن جنبه ربا پیدا نموده و حرام است . بنابراین ماهیّت سپرده های قرض الحسنه به شرح ذیل خلاصه می شود :

۱ – این سپرده ها بر قرض استوار است .

۲- بین سپرده گذار و بانک رابطه دائن و مدیون شکل می گیرد .

۳- نیت و هدف اصلی سپرده گذاران در خصوص سپرده های قرض الحسنه ، پس انداز اجر یا سود معنوی آن با توجه به تأکیدات مکرر خداوند در خصوص انفاق ، صدقات ، و قرض الحسنه می باشد .

۴- این سپرده به عنوان دین ، عند المطالبه محسوب می شود .

۵- به علت نوع رابطه سپرده گذار و بانک ، این سپرده ها همانند منابع بانک محسوب می شوند

۶- بانک ها مکلف به بازپرداخت اصل این سپرده ها می باشند و بانک ضامن آن است .

۷- به علت نوع رابطه سپرده گذار و بانک ، هیچ شرط اضافه بر این سپرده ها وجود ندارد .

۸- سپرده های قرض الحسنه پس انداز باید صرف اعطای تسهیلات تحت همین نام بشوند . (سعید جمشیدی ، بانکداری اسلامی ، ص ۴۲).

ب) سپرده های سرمایه گذاری مدت دار (کوتاه مدت و بلند مدت)

۱- بنیاد و شالوده سرمایه گذای مدت دار از نظر حقوقی بر رابطه وکیل و موکل استوار است و بانک به عنوان وکیل امین از جانب تمامی سپرده گذاران برای استفاده از این منابع و سرمایه گذاری آن در بخش های مختلف اقتصادی و در معاملاتی که از نظر شرعی منعی نداشته باشند اقدام می نماید و بانک منافع حاصل را متناسب با مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری و رعایت سهم منابع بانک پس از کسر حق الوکاله خـود بین سپرده گذاران تقسیـم می نمـاید . یعنی اساس کار بر معاملات شرعی و شرکت در سود و زیان می باشد .

۲- بانک ها ملزم هستند این سپرده ها را در مشارکت ، مضاربه ، اجاره به شرط تملیک ، معاملات اقساطی ، مزارعه ، مساقات ، سرمایه گذاری مستقیم ، معاملات سلف و جعاله مورد استفاده قرار دهند .

۳- منافع حاصله از معاملات فوق بر اساس قرارداد متناسب با مدت و مبلغ در کل وجوه به کار گرفته شده بین سپرده گذاران و بانک تقسیم خواهد شد .

۴- بانک بابت مدیریت وجوه در به کارگیری آن ها حق الوکاله دریافت می نماید .

۵- اساس کار مشارکت در سود و زیان می باشد .

۶- بانک ها می توانند اصل این سپرده ها را تعهد و یا بیمه نمایند . (سعید جمشیدی ، بانکداری اسلامی ، ص ۴۳).

بند دوم : بانکداری نوین

در سال های اخیر رشد سریع فناوری اطلاعات و توسعه شبکه های ارتباطی بر جنبه های مختلف زندگی اعم از اقتصادی ، سیاسی ، اجتماعی ، فرهنگی ، و علمی افراد و جوامع تأثیر بسیار گذاشته است . سرعت توسعه انفورماتیک باعث ایجاد تغییرات عمده در شکل پول و سیستم های انتقال منابع در عرصه بانکداری الکترونیک شده که مفاهیم جدیدی را به عنوان« پول الکترونیکی » و انتقال الکترونیکی به همراه داشته است . در واقع بانک ها با استفاده از فناوری اطلاعات و کاربرد نشانه های الکترونیکی به جای پول فیزیکی ، عملیات پولی و مالی و سرمایه گذاری خود را از این طریق انجام می دهند . با توسعه سیستم های بانکداری الکترونیک ، سیستم های دریافت و پرداخت تحولات عظیمی را تجربه کرده است و با گسترش کاربرد انتقال الکترونیکی وجوه ، بانک ها به مراکز پردازش اطلاعات تبدیل شده اند و پول نیز از یک مفهوم قابل لمس به یک مفهوم غیر قابل لمس تبدیل شده است و به دنبال الکترونیکی شدن پول ، سایر اسناد مالی از قبیل چک نیز به صورت الکترونیکی ارائه شده اند. همچنین گام های اساسی دیگر نیز در زمینه توسعه بانکداری الکترونیک برداشت شده است

که توسعه شیوه های پرداخت یکی از آن هاست . به طوری که در این دوره تحولات گسترده ای در زمینه کارت های هوشمند و انواع آن ها به وجود آمده است . (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۳۷۱).

الف) تاریخچه بانکداری الکترونیک

از سال ۱۹۵۹میلادی با تغییر سیستم خدمات دهی بانک ها از شکل سنتی به سیستم نوین ، نوع جدیدی از خدمات به نام کارت های اعتباری مورد استقبال عموم قرار گرفت ، به نحوی که نخستین سیستم بانکی ارائه کننده کارت های اعتباری در سال ۱۹۵۹ از سوی بانک امریکا در کالیفرنیا معرفی شد . همزمان با رشد سریع استفاده از ماشین های تحویلداری خودکار (خود پرداز) در دهه ۱۹۹۰ نقش بانکداری الکترونیک در سطح دنیا بارزتر و برجسته تر شد . (همان منبع ، ص ۳۷۲).

ب) بانکداری الکترونیک

بانکداری الکترونیک ، یکی از پدیده های مهم به کار گیری فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین مدیریت اطلاعات است . تحقق بانکداری الکترونیک در عمل چیزی جز استفاده از فناوری پیشرفته شبکه ها و مخابرات برای انتقال پول و حواله های مربوط در سیستم بانکی نیست. در این چارچوب ، دو مفهوم پول الکترونیکی و نحوه انتقال الکترونیکی آن با بانکداری در هم آمیخته اند . باید توجه داشت که مفهوم بانکداری الکترونیک با اتوماسیون بانکی متفاوت است . زیرا در اتوماسیون ، زیر ساخت های مربوط به حساب ها استفاده می شود در حالی که در بانکداری الکترونیک به طور کلی زیر ساخت های مربوط تغییر کرده و برای انتقال وجوه ، نیازی به صدور اسناد کاغذی نیست . برای بانکداری الکترونیک تعریف های زیر ارائه شده است :

۱- ارائه مستقیم خدمات و عملیات بانکی جدید و سنتی به مشتریان از طریق کانال های ارتباطی متقابل الکترونیک .

۲- استفاده از روش های الکترونیکی برای ارائه خدمات .

۳- بانکداری الکترونیک ، کلیه خدمات بانکداری را به صورت الکترونیکی و از طریق واسطه های ایمن ارائه می دهد و نیاز به حضور فیزیکی مشتری در بانک را از بین می برد.

۴- بانکداری الکترونیک از طریق فراهم کردن سخت افزارها ، نرم افزارها و زیر ساخت های مناسب شبکه ای ، فضایی را ایجاد می کند که امکان ارائه خدمات بانکی به مشتریان را از طریق حذف محدودیت های زمان و مکان فراهم می کند .

۵- ایجاد شبکه ارتباطی و مخابراتی مورد نیاز .

۶- ایجاد زیر ساخت های حقوقی کافی برای رفع مشکلات حقوقی ، مانند رسیدگی به تخلفات و سرقت های اینترنتی و غیره .

۷- ایجاد قوانین و نظارت های بانکی لازم .

۸- تحول در ساختار سازمانی و مالی بانک ها در جهت حذف یا کاهش روابط اسنادی و کاغذی.

۹- تحول در زیرساخت های گمرکی و مالیاتی (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۳۷۳ ، ۳۷۴ ، ۳۷۵).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ج) پول الکترونیک

پول الکترونیک ابزار یا سیستمی است که از طریق انتقال اطلاعات ذخیره شده می تواند به صورت الکترومغناطیسی عمل پرداخت را انجام دهد. در حال حاضر پول الکترونیکی معمولا به دو شکل کارت هوشمند و پول شبکه ای (بسته های نرم افزاری قابل تبادل روی اینترنت) وجود دارد . یکی از مهم ترین تحولاتی که مدت زمان زیادی از ظهور آن در صنعت بانکداری نمی گذرد صنعت پول الکترونیکی است . معرفی پول الکترونیکی در ابتدا به وسیله شرکت های فناوری انجام شده ، لیکن پس از مدتی با توجه به رواج گسترده و

اهمیت آن در سیاست های پولی جایگاهی مهم در ادبیات بانکداری پیدا کرد . در حال حاضر پول الکترونیک به عنوان جایگزین پول فیزیکی (اسکناس و سکه) مطرح است . به هر واحد پول الکترونیکی در اصطلاح سکه الکترونیکی یا سکه دیجیتالی می گویند . سکه های الکترونیکی معمولا توسط بانک ها ضرب و ایجاد می شوند. به این صورت که متقاضی ، اسکناس ها و سکه های مجازی را به طور الکترونیک از بانک دریافت و آن ها را در کیف پول الکترونیکی که به صورت نرم افزار روی دیسک های مختلف قرار دارد نگهداری می کند . کیف پول الکترونیکی ، اطلاعاتی را که خریداران باید در فرم های خرید پر کنند ذخیره می کند و به طور خودکار قسمت هایی را که باید پر شوند تشخیص داده و فرم را برای خریداران پر می کند. همچنین کیف پول الکترونیکی پول های الکترونیکی خریداران را در خود ذخیره می کند. (مهدی غفاری ، بانکداری داخلی کاربردی تجهیز منابع ، ص ۳۷۶).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مآخذ

۱.اسماعیلی ، اسماعیل ؛ ۱۳۷۳ ش ؛ اکل المال بالباطل در بینش فقهی شیخ انصاری ، انتشارات مجله فقهی شماره ۱ .

۲.افشاری ، اسداله ؛ ۱۳۷۸ ش ؛ مدیریت مالی در تئوری و عمل ؛ نشر سروش ، تهران .

۳.بهمند ، محمد ؛ بهمنی ، محمود ؛ ۱۳۸۵ ش ؛ بانکداری داخلی ؛ نشر مؤسسه عالی بانکداری ایران ، تهران.

۴.بهمنی ، محمود ؛ ۱۳۷۴ ش ؛ مجموعه مقالات ششمین سمینار بانکداری اسلامی .

۵.جهانخانی ، علی ؛ و پارساییان ، علی ؛ ۱۳۷۴ ش ؛ بورس اوراق بهادار ؛ نشر دانشکده مدیریت دانشگاه تهران .

۶.دمر چیلی ، محمد ؛ ۱۳۸۴ ش ؛ قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی ؛ نشر میثاق عدالت ، تهران .

۷.شیخ حر عاملی ؛ ۱۴۱۳ ق ؛ وسائل الشیعه ؛ نشر مؤسسه آل البیت (ع) ، بیروت .

۸.صدر ، سید محمد باقر ؛ ۱۳۸۹ ش ؛ بانک بدون ربا ؛ مترجم : مرتضی زنجانی ؛ نشر فرهنگ سبز ، تهران .

۹.طباطبایی ، سید محمد کاظم ؛ ۱۴۲۰ ق ؛ عروه الوثقی ؛ نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، قم .

۱۰.علامه حلی ؛ ۱۴۱۵ ق ؛ شرائع الاسلام ؛ نشر مؤسسه معارف اسلامی قم .

۱۱.غفاری ، مهدی ؛ ۱۳۹۰ ش ؛ بانکداری داخلی کاربردی و تجهیز منابع ؛ نشر تهران پیشبرد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱۲.کاوند ، مجتبی ؛ ۱۳۸۹ ش ؛ گفتارهایی درباره اوراق بهادار اسمی (صکوک) ؛ نشر دانشگاه امام صادق (ع) ، تهران .

۱۳.مراجع تقلید ؛ ۱۳۷۸ ش ؛ رساله توضیح المسائل ؛ نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه ، قم .

۱۴.مسعودی ، علیرضا ؛ ۱۳۸۷ ش ؛ حقوق بانکی ، نشر تهران پیشبرد ، تهران .

۱۵.مکارم شیرازی ، ناصر ؛ ۱۳۸۶ ش ؛ استفتائات جدید ؛ نشر مدرسه الامام علی بن ابیطالب (ع) ، قم .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی